

УДК 343.973

Сахарова Олена Борисівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-9759-5324

ТІНІЗАЦІЯ ГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ВИДОБУВАННЯ, ТРАНСПОРТУВАННЯ ТА ЗБУТУ ГАЗУ

У статті розглядаються тіньові процеси у газовій галузі при здійсненні видобування, транспортування та збуту природного газу. Виокремлені найпоширеніші злочини на ринку природного газу України. Обґрунтовані причини чіткої структурованості та фактичної монополізованості газової галузі та ринку енергоресурсів. Крім того, автор намагається розкрити систему суб'єктів ринку природного газу, їх взаємовідносини між собою та споживачами газу – населенням та промисловими підприємствами з метою акцентування уваги на прогалинах державного регламентування діяльності у газовій галузі.

Ключові слова: кримінальні та інші правопорушення, видобування, транспортування, зберігання, постачання, збут газу, газова галузь, корупційні діяння, приховане кредитування, негативні небаланси, крадіжки газоконденсату, магістральні газопроводи, газорозподільна система (ГРМ), газотранспортна система (ГТС), облгази, міськгази, газзбути (трейдери).

Паливно-енергетичний комплекс України є стратегічною галуззю функціонування національної економіки, проте саме ця галузь є найбільш монополізованою структурою, тіньові схеми діяльності якої є одними із найбільш значимих за обсягами фінансових махінацій.

За всі часи незалежності на об'єктах газової галузі сформувалась особливо складна криміногенна ситуація, яка характеризується постійним зростанням кількості злочинних посягань, завдаючи величезних та незворотних збитків державі.

Найпоширенішим злочином на ринку природного газу України є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України): на нього припадає переважна більшість зафіксованих фактів корупційної діяльності винних осіб у цій галузі. Другою за “популярністю” статтею є зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України).

У газовій галузі створено масштабну мережу посередників з метою легалізації (відмивання) незаконно здобутих доходів, ухиляння від оподаткування, незаконного отримання ПДВ та виведення цих грошей в офшорні зони. За спожиті енергоносії запроваджені тіньові схеми розрахунків.

Оновлення основних фондів газовидобувних підприємств практично не відбувається, навпаки, тривалий час спостерігається гранична зношеність виробничого комплексу та зменшення обсягів основних фондів підприємств газової галузі. Водночас підприємства газової галузі зазнали чимало реструктуризацій, реорганізацій, банкрутств, рейдерських захоплень.

Відповідно до ст. 3 Закону України “Про ринок природного газу”, зазначений ринок має функціонувати за принципом забезпечення рівних прав на доступ до газотранспортних та газорозподільних систем, газосховищ, установок LNG, однак на практиці у галузевому секторі економіки України найбільше потерпають від корупції підприємства, що займаються видобутком нафти і газу. Третину приватних компаній, що видобувають газ в Україні, контролюють публічні особи або їхні найближчі “сподвижники”. Контрольні пакети виробничих об’єктів паливно-енергетичного комплексу поділені між потужними фінансово-промисловими групами (ФПГ), а також кримінально-олігархічними кланами, які створені шляхом зрощення тіньового капіталу із політичною владою. При цьому на ринку енергоносіїв постійно загострюється боротьба за перерозподіл товарних і фінансових потоків, сфер впливу між надвпливовими ФПГ. Як наслідок, газова галузь і ринок енергоресурсів чітко структуровані та фактично монополізовані.

На сьогодні в Україні наявна налагоджена злочинна технологія збагачення на незаконного обігу енергоносіїв. Про це свідчать численні та масштабні випадки безліцензійного видобутку вуглеводневої сировини, її транспортування, постачання та реалізації на енергоринку з відповідною легалізацією незаконно отриманих коштів.

Нерідко право добувати газ на перспективному родовищі продається на аукціоні за заниженою ціною, що стає можливим завдяки заниженню реальних показників обсягу запасів газу на цьому родовищі.

Значного розмаху і масштабності набули й факти привласнення і розтрати майна матеріально відповідальними і службовими особами підприємств газовидобувної галузі, операторів газорозподільної системи (ГРМ) шляхом створення не облікованих залишків природного газу, штучного списання на технологічні потреби, супутні втрати під час постачання (транспортування) газу до кінцевих споживачів із подальшою реалізацією викраденого газу та легалізацією виручки.

Отже, можна констатувати, що у газовій галузі досить поширеними є корупційні діяння. Так, під час планової виїзної ревізії фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства “Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України” за період з 01.10.2018 до 31.12.2019, здійсненої Державною аудиторською службою України (акт від 02.09.2020 №05-21/2), у роботі АТ “НАК “Нафтогаз України” виявлено фінансових порушень на 176 млрд гривень, через які бюджет недоотримав понад 75 млрд гривень – це більше, ніж минулорічний прибуток всієї Групи “Нафтогаз”, разом із грішми від Стокгольмського арбітражу [1]. Зазначена ревізія була завершена на початку вересня 2020 р., результатом якої став документ (акт) обсягом у кілька сотень сторінок.

Згідно з актом ревізії до основних правопорушень НАК “Нафтогаз України” слід віднести: продаж газу за заниженими цінами, безпідставну виплату премій членам правління “Нафтогазу”, безпідставне заниження суми оплати послуг за транспортування газу, порушення у державних закупівлях, приховане кредитування газовидобувних структур, які входять до складу групи “Нафтогаз”, приміром, “Укргазвидобування”, заниження розміру сплачених до державного бюджету дивідендів, нарахування резерву сумнівних боргів при не затвердженому фінансовому плані тощо.

НАК “Нафтогаз України” фактично здійснювала приховане кредитування “Укргазвидобування” (“УГВ”) на 217,5 млн грн – “Нафтогаз” уклав угоду з “УГВ” на виконання робіт, однак остання не виконала свої зобов’язання в повному обсязі, НАК “Нафтогаз України” мала б розірвати договір, однак цього не зробила і не домоглася повернення коштів [2]. Все це призводить до ризику втрати дозволів на користування надрами через бездіяльність “Нафтогазу”.

Загалом ревізією НАК “Нафтогаз України” встановлено фінансових порушень та виявлено фактів неефективних управлінських дій або ризикових операцій, що призвели або можуть призвести до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, на суму 176 млрд гривень, у тому числі фінансових порушень, що завдали втрат у 75,5 млрд гривень [3]. У НАК “Нафтогаз України” не забезпечено належного рівня фінансової дисципліни, а його діяльність є недостатньо ефективною.

Як наслідок, Державна аудиторська служба надіслала матеріали ревізії НАК “Нафтогаз України” до Головного управління контррозвідки Служби безпеки України у сфері економіки для розгляду та прийняття необхідного рішення [4]. Зокрема, у акті ревізії, надісланому до СБУ, йдеться про масштабні порушення та неефективні управлінські рішення, що “можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення” в НАК “Нафтогаз України”.

Спостерігалось незабезпечення “Нафтогазом” виконання АТ “Укргазвидобування” (“УГВ”) “Концепції розвитку газовидобувної галузі України”, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 № 1079-р [5], що призвело до недоотримання доходів у 2018–2019 рр. близько 22,76 млрд грн [2]. Слід наголосити, що видобуток газу АТ “Укргазвидобування” та іншими суб’єктами господарювання, акціонером якого є НАК “Нафтогаз України”, у 2019 р. (16,1 млрд куб. метрів) є одним із найнижчих з 1998 р. (найбільше у 2009 р. – 19,4 млрд куб. м, найменше у 2015 р. – 16 млрд куб. метрів) [6, с. 10–11]. Так, у 2018 р. видобуток природного газу АТ “Укргазвидобування” був на 1 млрд куб. м менше ніж передбачалося зазначеною Концепцією, у 2019 р. – менше на 3,3 млрд куб. м. При цьому, незважаючи на падіння обсягу видобутку газу, виробничо-технологічні витрати АТ “Укргазвидобування” у 2019 р. зросли на 0,6 млрд куб. м або у 2,2 рази більше порівняно з 2015 р., у 2018 р. на – 0,9 млрд куб. м або у 2,8 рази більше. Обсяг виробничо-технологічних витрат АТ “Укргазвидобування” за 2018–2019 рр. (2,5 млрд куб. м) становив місячний обсяг споживання природного газу в Україні у 2019 р. (29,3 млрд куб. м) [6, с. 11]. При зменшенні обсягу видобутку природного газу у 2019 р. порівняно з попередніми

роками загальні витрати АТ “Укргазвидобування” у 2019 р. (61 млрд грн, за даними фінансової звітності) зросли порівняно з 2017 р. на 35% (45 млрд грн), з 2018 р. – на 17 % (52 млрд грн) [6, с. 11]!

Водночас слід наголосити, що газ українського видобутку розподіляється вкрай непрозорими схемами, а відтак неможливо відслідкувати ефективність його використання, натомість є достатньо підстав говорити про зловживання й корупцію при реалізації газу українського видобутку.

Типовими правопорушеннями у газовидобуванні (видобутку природного газу) (у процесі користування суб'єктами господарської діяльності газонасними надрами), при транспортуванні та збуті природного газу є:

- фальсифікація (заниження) даних про кількість та якість запасів газу в родовищах з метою подальшої передачі останніх до комерційних структур за винагороду;
- недостовірний облік видобутого газу, супутніх компонентів (приховування даних щодо видобутого газу та неоприбуткування останнього);
- надання до державних органів обов'язкової, але недостовірної інформації щодо газовидобувної діяльності певних суб'єктів підприємництва, а саме про виконання умов і правил цієї діяльності, одержаний прибуток, обсяг видобутку газу тощо;
- порушення суб'єктом господарювання (надрокористувачем) відповідних ліцензійних умов провадження господарської діяльності щодо користування надрами;
- непогодження проєктів дослідно-промислової розробки родовищ з органами державного гірничого нагляду (Держпраці);
- користування газонасними надрами (пошук та розвідка родовищ газу, їх експлуатація (видобуток газу або його зберігання), спорудження та експлуатація підземних сховищ для зберігання газу) без ліцензії;
- несанкціонована промислова розробка родовищ газу на самовільно зайнятих земельних ділянках;
- порушення користувачами газонасними надрами термінів дії відповідних дозволів (ліцензій);
- продовження виконання надрокористувачем цільових робіт після зупинення дії спеціального дозволу на користування газонасними надрами на наданій йому у користування ділянці надр;
- використання газонасних надр не за призначенням;
- здійснення користувачами газонасними надрами вибіркової розробки найбільш продуктивних ділянок родовищ газу, що призводить до понаднормативних втрат запасів корисних копалин;
- порушення умов і порядку проведення та визначення переможців аукціону з продажу спеціального дозволу на користування газонасними надрами;
- змова учасників аукціону з продажу спеціального дозволу на користування газонасними надрами, які організують видимість конкуренції, з метою одержання цього дозволу заздалегідь визначеним суб'єктом господарювання – підставною компанією;

© Sakharova Olena, 2020

- припинення права користування певним суб'єктом господарювання газоносними надрами на підставі надуманих порушень (наприклад, щодо відсутності дієвого геологічного контролю за виконанням робіт) з метою передачі цього права іншій компанії;
- отримання дозволу на видобування газу державною компанією з подальшим “розмиванням” частки держави у статутному капіталі цієї компанії та остаточною втратою впливу держави на родовище газу;
- розкрадання необлікованої вуглеводневої сировини в процесі промислового видобутку на підприємствах НАК “Нафтогаз України”;
- видобуток газу, газоконденсату з фіктивними документами;
- зменшення обсягу видобутку газу при зростанні виробничо-технологічних витрат АТ “Укргазвидобування”, акціонером якого є АТ “НАК “Нафтогаз України”;
- приховане кредитування у межах структури “Нафтогазу України” (наприклад, газовидобувних структур);
- несанкціонований відбір природного газу з газотранспортної системи (пошкодження шляхом несанкціонованих підключень (врізання) до магістральних газопроводів з метою крадіжки газоконденсату);
- ухилення від сплати податків в АТ “Укртрансгаз”, що входить до складу Групи “Нафтогаз”;
- завищення цін при придбанні оператором ГТС України інженерних робіт і сервісних послуг;
- завищення обсягів і вартості виконаних робіт під час реконструкції, ремонту та будівництва виробничих об'єктів газової галузі;
- порушення суб'єктом господарювання – оператором газотранспортної системи відповідних ліцензійних умов провадження господарської діяльності із транспортування природного газу газотранспортною системою на користь третіх осіб (замовників);
- безпідставне заниження суми оплати послуг за транспортування газу;
- необґрунтована відмова в доступі до газотранспортної системи або у приєднанні до газотранспортної системи;
- укладення завідомо збиткових договорів на закупівлю обладнання, товарно-матеріальних цінностей за завищеними цінами та реалізацію продукції нижче собівартості (з подальшим привласненням різниці в цінах та ухиленням від оподаткування), зокрема завищення цін під час проведених ТОВ “Оператор ГТС України”, АТ “Укртрансгаз” через електронну систему Prozorro.gov.ua публічних закупівель товарів, робіт, послуг (наприклад, інженерних робіт, сервісних послуг тощо);
- перерахування грошей на рахунки інших суб'єктів підприємницької діяльності без здійснення зустрічних поставок (так звані “безтоварні” операції, у тому числі у випадках підписання фіктивних угод про отримання консультаційних, юридичних послуг тощо від осіб, які сплачують єдиний податок);
- продаж компанією ТОВ “Газопостачальна компанія “Нафтогаз Трейдинг”, яка входить у Групу “Нафтогаз”, газу за заниженими цінами комерційним структурам, через що НАК “Нафтогаз України” недоотримає доходів;

- продаж “Нафтогазом” газу компанії ТОВ “Газопостачальна компанія “Нафтогаз Трейдинг” за цінами, меншими, ніж його собівартість (за цінами, нижчими за ціни, які встановлені преїскурантами АТ “НАК “Нафтогаз України” для інших суб’єктів господарювання);
- несвоєчасне включення споживача до Реєстру споживачів постачальника на інформаційній платформі Оператора ГТС за умови дотримання споживачем умов договору постачання природного газу;
- безпідставне припинення газопостачання, наприклад, неправомірне доручення постачальника про припинення постачання оператором ГРМ/ГТС газу споживачу;
- безпідставне перевищення підтвердженого постачальником обсягу природного газу, спожитого певним споживачем природного газу (без узгодження з постачальником);
- неправомірне здійснення споживачем природного газу відбору (споживання) газу з газорозподільної системи та неподання цим споживачем до оператора ГРМ письмової заяви про припинення розподілу природного газу на його об’єкт за відсутності у споживача діючого постачальника (тобто в ситуації, коли споживач не включений до Реєстру споживачів будь-якого постачальника);
- несанкціонований відбір газорозподільними підприємствами природного газу з газотранспортної системи, зокрема безоплатний відбір газу із систем магістральних газопроводів операторами газорозподільної системи (ГРМ), а саме: облгазами, міськгазами, для власних виробничо-технологічних потреб або на потреби клієнтів без оплати, зокрема неналежне виконання операторами ГРМ договору транспортування газу, у тому числі необґрунтована несплата коштів на користь оператора газотранспортної системи – ТОВ “Оператор ГТС України” за балансування газу в системі магістральних газопроводів (так зване штучне створення замовниками послуг транспортування негативних небалансів);
- неправомірні донарахування облгазами, міськгазами побутовим споживачам об’ємів використаного природного газу “у зв’язку із нібито приведенням газу до стандартних умов – еталонних умов вимірювання”, неправомірні нарахування побутовим споживачам коефіцієнта за транспортування палива, штучне збільшення заборгованості споживачів за газ, зловживання щодо перепродажу газу, призначеного для потреб населення, промисловим компаніям;
- завищення норм споживання газу газопостачальними компаніями з метою перепродажу надлишків неврахованого газу;
- завищення показників споживання газу населенням “газзбутами” – посередниками на газовому ринку;
- надання фінансового забезпечення у вигляді банківської гарантії, виданої банком, який не віднесено Національним банком України до переліку системно важливих банків, регіональними газозбутовими організаціями (газзбутами / трейдерами) на користь ТОВ “Оператор ГТС України” з метою подальшої несплати за газ;
- штучне авансування іноземних компаній “Нафтогазом” для придбання газу з метою виведення коштів за кордон без прогнозування ситуації відносно

того, що вартість палива може значно знизитися і це призведе до додаткових витрат з боку держави.

Для запобігання недостовірному обліку видобутого газу слід звернути увагу на динаміку зміни виробничо-технологічних витрат суб'єкта господарювання, який здійснює цей видобуток, наприклад АТ “Укргазвидобування”, акціонером якого є НАК “Нафтогаз України”.

Для викриття прихованого кредитування НАК “Нафтогаз України” газовидобувних компаній, акціонером яких вона є, наприклад, “Укргазвидобування” (“УГВ”), через укладання угод з газовидобувними компаніями на виконання робіт, які не виконуються у повному обсязі, оперативним працівникам Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України слід звернути першочергову увагу такі документи:

- укладені договори між НАК “Нафтогаз України” та газовидобувними компаніями на виконання відповідних робіт, а саме: геологознімальних, пошукових, геодезичних робіт, робіт з геологічного вивчення нафтогазоносності ліцензійних ділянок, робіт з дорозвідки та експлуатаційної розвідки, розробки, у тому числі буріння, облаштування та експлуатації нафтових і газових свердловин, спорудження, технічного обслуговування, ремонту і реконструкції нафтових і газових свердловин та пов'язаних з їх обслуговуванням об'єктів трубопровідного транспорту, виробничих споруд, під'їзних доріг, ліній електропередачі та зв'язку, та будь-яких інших робіт, які виконуються виконавцем власними або залученими силами з метою виконання своїх зобов'язань за договором;

- річні програми розвитку НАК “Нафтогаз України”, наприклад, програми робіт по геологічному вивченню, у тому числі дослідно-промислової розробки родовищ, з подальшим видобуванням нафти, газу (промислової розробки родовищ), де зазначаються перелік робіт, терміни їх виконання, кількість та вартість, у тому числі кількість та вартість послуг, матеріалів, обладнання, які необхідні для належного виконання робіт, передбачених укладеним договором;

- акти приймання-передачі виконаних робіт за договором. Акти приймання-передачі виконаних робіт є документами, що підтверджують фактичний обсяг виконаних робіт (наданих послуг, придбаних матеріалів), їх вартість та належне виконання;

- звітна документація виконавця щодо виконаних робіт;

- спеціальні дозволи у виконавця робіт на користування надрами, зокрема геологічне вивчення, у тому числі дослідно-промислово розробку з подальшим видобуванням нафти і газу (промислова розробка родовищ);

- рахунок-фактура, виставлений виконавцем робіт, на основі якого здійснюється перерахування НАК “Нафтогаз України” виконавцю за договором оплати виконаних робіт.

Оплата за договором має здійснюватися на підставі отримання замовником (НАК “Нафтогаз України”) належних результатів робіт за звітний період, якісно підготовленої звітної документації, підписання замовником актів приймання-передачі виконаних робіт за звітний період та рахунку-фактури.

Якщо роботи виконавцем належним чином не виконані, а, за даними бухгалтерського обліку, за цим договором обліковується дебіторська заборгованість на певну суму (як передплата на виконання робіт з пошуку, розвідки, дорозвідки, розробки родовищ тощо), то це фактично свідчить про приховане кредитування НАК “Нафтогаз України” певних компаній. Адже НАК “Нафтогаз України” міг не здійснювати передплату за договором, якщо роботи не виконувались, та розірвати укладений договір, оскільки, як правило, договір може бути розірвано за ініціативи однієї зі сторін у разі, якщо інша сторона ухиляється від виконання або неналежного виконання прийнятих на себе зобов’язань за договором.

Виконання робіт із видобутку газу структурами “Нафтогазу України”, наприклад, щодо капітальних інвестицій, має здійснюватися відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2012 р. № 899 “Про порядок здійснення витрат суб’єктами господарювання державного сектору економіки у разі незатвердження (непогодження) річних фінансових планів у встановленому порядку”, тобто на основі затвердженого в установленому порядку щорічного фінансового плану АТ “НАК “Нафтогаз України”.

Як правило, чистий дохід від реалізації АТ “НАК “Нафтогаз України” формується за рахунок таких видів діяльності:

1. Транзит природного газу (АТ “Газпром” і АТ “Молдовагаз”);
 2. Реалізація природного газу (газопостачальним підприємствам, теплогенеруючим підприємствам, релігійним і бюджетним організаціям, іншим споживачам, у тому числі АТ “Укртрансгаз”);
 3. Доходи від спільної діяльності за концесійною угодою на розвідку і розробку вуглеводнів із іноземними країнами та їх газовидобувними компаніями.
- З метою своєчасного викриття тінювих операцій з безоплатного відбору газу із систем магістральних газопроводів:

- операторами газорозподільної системи (ГРМ), а саме: облгазами, міськгазами, особливу увагу доцільно звернути на факти необґрунтованої умисної несплати облгазами, міськгазами коштів на користь оператора газотранспортної системи – ТОВ “Оператор ГТС України” за балансування газу в системі магістральних газопроводів (так звані штучні небаланси¹).

Трейдери мають купувати газ у газовидобувних компаній, на біржах, на ринку, а не відбирати технологічний газ Оператора ГТС!

Борги операторів ГРМ за небаланси є найбільшою проблемою на внутрішньому ринку газу України [7].

Наявність небалансів значно ускладнює роботу Оператора ГТС з підтримки в робочому збалансованому стані всієї ГТС, а значні фізичні небаланси створюють ризики для забезпечення фізичного транспортування газу. Тому всі учасники ринку повинні докладати максимальні зусилля для щоденного збалансування подачі та відбору свого газу до/з ГТС.

¹ Створення штучних небалансів несе загрозу для стабільного функціонування ГТС та безперебійного транспортування газу для українських та європейських споживачів.

Наприклад, у період з травня до серпня 2020 р. низка трейдерів створили штучні небаланси та відібрали з ГТС майже 1,3 млрд куб м технологічного газу, що призвело до ризиків надійного функціонування газотранспортної системи [8].

На початку нового опалювального сезону 2020–2021 рр. борг облгазів перед ТОВ “Оператор ГТС України” становить понад 1 млрд грн [9].

Фактично Оператор ГТС став головним постачальником газу для трейдерів газу. На ринку трейдери вимушені купувати газ за передоплатою, а в Оператора ГТС України законодавство дозволяє їм утворювати небаланси з відтермінуванням оплати практично до 50 днів (до 20 числа місяця, наступного за звітним). Тобто трейдери відбирають технологічний газ, який Оператор ГТС придбає для власних технологічних потреб (для роботи газоперекачувальних агрегатів), що створює ризик відсутності газу у Оператора ГТС для забезпечення транспортування та транзиту газу;

- регіональним газозбутовим організаціям (газзбутам / трейдерам) – особливу увагу слід звернути на фактичне надання фінансового забезпечення у вигляді банківської гарантії, виданої банком, який не віднесено Національним банком України до переліку системно важливих банків, цими газзбутами / трейдерами на користь ТОВ “Оператор ГТС України”.

ТОВ “Оператор ГТС України” нерідко фактично приймає в якості фінансового забезпечення від газзбутів банківські гарантії, видані банками, чиї активи не є співставними з можливим розміром боргу.

З метою викриття фактів продажу компанією ТОВ “Газопостачальна компанія “Нафтогаз Трейдинг”, яка входить у Групу “Нафтогаз”, газу за заниженими цінами комерційним структурам особливу увагу слід звернути на умови укладених договорів (зокрема, на ціну продажу природного газу) між ТОВ “ГК “Нафтогаз Трейдинг” та ТОВ “Газопостачальна компанія “Нафтогаз України”, ТОВ “Газопостачальна компанія “Нафтогаз Тепло” та іншими суб’єктами ринку природного газу, умови Порядку купівлі-продажу природного газу між НАК “Нафтогаз України” та ТОВ “ГК “Нафтогаз Трейдинг”.

При цьому слід мати на увазі, що у випадку прийняття управлінського рішення в НАК “Нафтогаз України” щодо продовження строку оплати за поставлений покупцям природний газ за умови несвоєчасного та неповного проведення розрахунків цих покупців за цей газ може мати місце умисне недоотримання НАК “Нафтогаз України” доходів від нарахованих штрафних санкцій, а також здійснення фактичного кредитування комерційних структур – покупців газу (у тому числі ТОВ “ГК “Нафтогаз Трейдинг”).

Для викриття фактів штучного авансування іноземних компаній “Нафтогазом” для придбання газу з метою виведення коштів за кордон без прогнозування ситуації відносно того, що вартість палива може значно знизитися і це призведе до додаткових витрат з боку держави, слід особливу увагу звернути на умови укладених “Нафтогазом” договорів з іноземними постачальниками газу, бенефіціарів цих іноземних компаній та можливі зв’язки цих бенефіціарів з топ-менеджерами “Нафтогазу”, проведені авансові платежі (передоплату).

З метою викриття зловживань облгазами, міськгазами слід перевірити правомірність донарахувань облгазами, міськгазами побутовим споживачам об'ємів використаного природного газу “у зв'язку із нібито приведенням газу до стандартних умов – еталонних умов вимірювання”, нарахування побутовим споживачам коефіцієнту за транспортування палива, перепродажу газу, призначеного для потреб населення, промисловим компаніям.

У цілому крадіжки газової сировини є складовою організованого злочинного бізнесу у сфері обігу енергоносіїв. Останній є розробленою кримінальними структурами розгалуженою і заплутаною схемою, окремі етапи та операції якої роз'єднані між собою, а безпосередні учасники (ОЗГ) відокремлено один від одного виконують чітко визначені функції, що забезпечує злагоджену та безперервну діяльність усього ланцюга незаконного збагачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Топалов М.* “Мінус” 75 мільярдів: що показав аудит “Нафтогазу” і хто понесе покарання. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/6/665879/> (дата звернення: 20.11.2020).
2. Тот самый секретный аудит “Нафтогаза”: выводы аудиторov и возражения НАКа. Документы. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/10/21/666466/> (дата звернення: 20.11.2020).
3. Офіційно: Аудит “Нафтогазу” показав втрати для бюджету на суму 75 мільярдів – лист Держаудитслужби. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/8/666080/> (дата звернення: 20.11.2020).
4. *Топалов М.* “Мінус” 75 мільярдів: результатами аудиту “Нафтогазу” зайнялась Служба безпеки України. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/8/666045/> (дата звернення: 20.11.2020).
5. Про схвалення Концепції розвитку газовидобувної галузі України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 №1079-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80#Text>. (дата звернення: 20.11.2020).
6. Акт Державної аудиторської служби України від 02.09.2020 № 05-21/2 планової виїзної ревізії фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства “Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України” за період з 01.10.2018 до 31.12.2019. URL: <https://assets.documentcloud.org/documents/7273521/akt.pdf>. 399 с. (дата звернення: 20.11.2020).
7. ОГТСУ відсудив у облгазів 238 млн грн боргів за відібраний газ. URL: <https://tsoua.com/news/ogtsu-vidsuduv-u-oblgaziv-238-mln-grn-borgiv-za-vidibranyj-gaz/> (дата звернення: 20.11.2020).
8. ОГТСУ оскаржує ухвалу Округового адміністративного суду м. Київ, якою була призупинена дія постанови НКРЕКП та створюються неконкурентні умови на ринку природного газу. URL: <https://tsoua.com/news/ogtsu-oskarzhuye-uhvalu-okruzhnogo-administrativnogo-sudu-m-kyuyiv-yakoyu-bula-pryzupynena-diya-postanovy-nkrekp-ta-stvoryuyutsya-nekonkurentni-umovy-na-rynku-prirodnogo-gazu/>. (дата звернення: 20.11.2020).
9. На початку нового опалювального сезону борг облгазів перед ОГТСУ становить понад 1 млрд грн URL: <https://tsoua.com/news/na-pochatku-novogo-opalyvalnogo-sezonu-borg-oblgaziv-pere-ogtsu-standovyt-ponad-1-mlrd-grn/> (дата звернення: 20.11.2020).

REFERENCES

1. *Topalov, M.* “Minus” 75 miljardiv: shho pokazav audyt “Naftogazu” i khto ponese pokarannja. Minus “75 billion: what the audit of “Naftogaz” showed and who will be punished. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/6/665879/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].
2. Tot samyy sekretnyy audit “Naftogaza”: vyvody auditorov i vozrazheniya NAKa. Dokumenty. That very secret audit of Naftogaz: conclusions of auditors and objections of Naftogaz. Documents.

URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/10/21/666466/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Russian].

3. Oficijno: Audytyt "Naftoghazu" pokazav vtraty dlja bjudzhetu na sumu 75 miljardiv – lyst Derzhadytshlyzhyby. Officially: The audit of Naftogaz showed losses to the budget in the amount of 75 billion – a letter from the State Audit Office. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/8/666080/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

4. *Topalov, M.* "Minus" 75 miljardiv: rezul'tatamy audytu "Naftoghazu" zajnjalasj Sluzhba bezpeky Ukrainy. "Minus" 75 miljardiv: rezul'tatamy audytu "Naftoghazu" zajnyalas' Sluzhba bezpeky Ukrainy. "Minus" 75 billion: the results of the audit of "Naftogaz" were taken care of by the Security Service of Ukraine. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/8/666045/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

5. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Concept of the Development of the Gas Production Industry of Ukraine" from December 28 2016, No 1079-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80#Text>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

6. Act of the State Audit Service of Ukraine scheduled on-site audit of financial and economic activities of the joint-stock company "National Joint-Stock Company" Naftogaz of Ukraine" for the period from 01.10.2018 to 31.12.2019 from September 02 2020, No 05-21/2. URL: <https://assets.documentcloud.org/documents/7273521/akt.pdf>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

7. OGhTSU vidsudyv u oblgaziv 238 mln ghrn borhiv za vidibranyj ghaz. OGhTSU sued regional gas companies for UAH 238 million in debts for the selected gas. URL: <https://tsoua.com/news/ogtsu-vidsudyv-u-oblgaziv-238-mln-grn-borghiv-za-vidibranyj-gaz/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

8. OGhTSU oskarzhuje ukhvalu Okruzhnogho administratyvnogho sudu m. Kyjiv, jakoju bula pryzyupynena dija postanovy NKREKP ta stvorjutyjsja nekonkurentni umovy na rynku pryrodnogho ghazu. URL: <https://tsoua.com/news/ogtsu-oskarzhuje-uhvalu-okruzhnogo-administratyvnogo-sudu-m-kyjiv-yakoyu-bula-pryzyupynena-diya-postanovy-nkrekp-ta-stvoryuyutsya-nekonkurentni-umovy-na-rynku-pryrodnogo-gazu/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

9. Na pochatku novogho opaljuval'nogho sezonu borgh oblgaziv pered OGhTSU stanovytyj ponad 1 mlrd ghrn. At the beginning of the new heating season, the debt of regional gas companies to OGhTSU is over UAH 1 billion URL: <https://tsoua.com/news/na-pochatku-novogo-opalyval'nogo-sezonu-borgh-oblgaziv-pered-ogtsu-stanovytyj-ponad-1-mlrd-grn/>. (Date of Application: 20.11.2020) [in Ukrainian].

UDC 343.973

Sakharova Olena,

Candidate of Juridical Sciences,

Senior Researcher Head of the State Research Institute

MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-9759-5324

SHADOWING OF THE GAS INDUSTRY IN THE PRODUCTION, TRANSPORTATION AND SALE OF GAS

Paper examines the shadow processes in the gas industry in the production, transportation and marketing of natural gas. The author highlights the most common crimes in the natural gas market of Ukraine. Research article substantiates the reasons why the gas industry and the energy market are clearly structured and virtually monopolized. At the same time, it is noted that there is a well-functioning criminal technology of enrichment and illegal circulation of energy resources in Ukraine, as well as the spread of corruption in the gas industry.

© Sakharova Olena, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.4\(50\).22](https://doi.org/10.36486/np.2020.4(50).22)

Issue 4(50) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

As a confirmation of this, the article analyzes the results of a planned field audit of the financial and economic activities of the joint-stock company National Joint-Stock Company Naftogaz of Ukraine for the period from 2018 to 2019, conducted by the State Audit Service of Ukraine, where, in particular, the author summarizes corruption abuses, financial violations NJSC “Naftogaz of Ukraine”, which led or may lead to the loss of financial and material resources.

Along with this, the paper provides a list of typical offenses in gas production (in the process of using gas-bearing subsoil by business entities), in the transportation and sale of natural gas. In particular, the author defines the following most common offenses in this category, as inaccurate accounting of the produced gas, unauthorized industrial development of gas fields on unauthorized land plots, the use of gas-bearing subsoil for other purposes, the selective development of the most productive areas of gas fields by users of gas-bearing subsoil, which leads to excess losses of mineral reserves, hidden lending within the structure of Naftogaz of Ukraine, unauthorized withdrawal of gas from the gas transmission system, the so-called artificial creation of negative imbalances by customers of gas transportation services, overestimation of gas consumption by the population by intermediaries in the gas market, etc. In this regard, it is proposed to consider the features of exposing and preventing some of these most common criminal and other offenses.

Also in the paper, the author tries to reveal the system of subjects of the natural gas market, their relationship between themselves and gas consumers – the population and industrial enterprises in order to focus on the gaps in state regulation of activities in the gas industry. In the process of considering these issues, the author dwells on such an important problem of the development of the gas market in Ukraine, when traders take off the process gas that the Gas Transmission System (GTS) Operator purchases for its own technological needs (for the operation of gas pumping units), which creates a risk that the GTS Operator does not have gas for ensuring the transportation and transit of gas.

Keywords: criminal and other offenses, production, transportation, storage, supply, sale of gas, gas industry, corruption acts, hidden lending, negative imbalances, thefts of gas condensate, gas pipelines, gas distribution system (GRM), gas transmission system (GTS), regional gas companies, gas companies, gazzbuts (traders).

Отримано 23.11.2020